
***За да не се повтаря никога
“Кербала 2003”***

Валери Рачев, Тодор Тагарев

януари 2014 г.

Валери Рачев, Тодор Тагарев, За да не се повтаря никога “Кербала 2003”

Резюме: По повод на десетата годишнина от смъртоносна атака срещу база ‘Индия’ на българския контингент в Кербала и разсекретяването на доклада на ведомствената комисия, авторите формулират ключовите проблеми, които трябва да бъдат решени, за да се избегнат аналогични случаи в бъдеще -- поставяне на съвременните операции във фокуса на цялостната подготовка на войските, решително възприемане на модерните норми и практики за командване в мисии, внедряване на съвременни стандарти за защита на контингентите в мисии, и създаване на ефективно звено за анализ, формулиране и внедряване на поуките от практиката.

Ключови думи: подготовка на войските, командване в мисии, стандарти за защита, поуки от практиката

Valeri Ratchev, Todor Tagarev, What needs to be done to avoid a repetition of “Karbala 2003”?

Abstract: Ten years after the lethal attack on the Bulgarian contingent’s base in Karbala, Iraq, and on the occasion of the declassification of the defence ministry commission’s report on the case, the authors formulate key problems that need to be resolved in order to avoid similar tragedies in the future, i.e. to focus training of the armed forces, and their overall development, on modern operations, to introduce effectively the norms and practices of mission command, to adhere to the modern standards for protecting forces on mission, and to create an effective unit for analysis and formulation of lessons learned.

Keywords: training, mission command, force protection standards, lessons learned

Текстът е лицензиран под [Creative Commons Признание-Некомерсиално-Без производни 2.5 България License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/bg/)

Редактори: доц. Тодор Тагарев, доц. Велизар Шаламанов,
доц. Венелин Георгиев, посл. Валери Рачев

Атаката срещу българската военна база “Индия” в Кербала е трагедия за загиналите и пострадалите, за техните роднини и близки. За политическото ръководство на отбраната, и особено за командването на Българската армия, случилото се освен това е повод за важни изводи и за задължителни действия.

Публикуваният “Доклад на Комисията за изясняване на инцидента с българския пехотен батальон от състава на Многонационалната бригада в Ирак на 27.12.2003 г.” съдържа детайлна официална информация за това, кой какво е правил преди, по време и след смъртоносната атака.¹ За нас по-важни са изводите, които имат структурен характер, и препоръките, които биха оказали дългосрочно въздействие върху развитието на въоръжените сили и на политиката за тяхното използване. От тази гледна точка, според нас, най-важните поуки от атаката срещу база “Индия” включват категорично поставяне на съвременните, реалистично очаквани операции във фокуса на цялостната подготовка на войските, решително възприемане на модерните норми и практики за командване в мисии, създаване и цялостно внедряване на адекватни стандарти за защита на контингентите в мисии, и създаване на ефективно звено за анализ, формулиране и внедряване на поуки от практиката.

Операциите зад граница твърде дълго се третираат като “нетрадиционни”

Разбирането, че операциите за поддържане на мира (във всичките им форми, включително за налагане на мир) бързо ще изместят традиционните военни операции започва да се налага още през 90-те години. След края на Студената война, и особено след първата операция на НАТО извън “зоната за отговорност” в Босна и Херцеговина, основната военна дискуссия е за ограничаване на приложимостта на класическата военна стратегия и за замяната ѝ с концепцията за управление на кризи. Операциите на военни контингенти исторически се оказват ядро на управлението на кризи, които включват въоръжено насилие.

Втората вълна на отдалечаване от класическата военна стратегия за отбрана е “войната срещу терора” от периода 2001 – 2014 г. (когато ще завърши мисията в Афганистан). През този период главният дебат е за допустимостта на изпреварващите операции², както и за характера на предотвратяващите операции³ и на операциите в отговор на кризи. Военните операции достигнаха до равнище “създаване на държави”, което поставя уникални задачи пред военните.

През цялото това време контингенти от Българската армия участват практически във всички видове операции, но разбирани и третирани като нетрадиционни – като мисии, които имат временен характер и не трябва да бъдат превръщани в стандарт и в тактическа доктрина за БА. Въпреки, че още с Военната доктрина от 1999 г. и с „План 2004” е въведено разбирането за това, че основните операции ще бъдат под формата на участие на контингенти в колективни мисии зад граница, за тях не се разработва съответстващ пакет от документи и учебни практики. Причината вероятно е в институционалната инерция, изразяваща се в несериозното възприемане на новите заплахи, в изключително бавното осигуряване на необходимото ново оборудване (практически от мисия на мисия), в недостига на знание как точно трябва да изглежда новата тактическа доктрина и в крайно примитивното разбиране за съвременните методи за обучение и за бойна подготовка.

Едва след 2008 г. започва постепенно преодоляване на разделението на “армия за отбрана” и “армия за мисии в чужбина”. Тогава в Устава за войскова служба се появява част,

¹ „Доклад на Комисията за изясняване на инцидента с българския пехотен батальон от състава на Многонационалната бригада в Ирак на 27.12.2003 г.“, Министерство на отбраната на РБ, 2003, 50. Комисията с председател заместник-министър Илко Димитров представя доклада си на 9 февруари 2004 г. Докладът е разсекретен на 20 януари 2014 г.

² Preemptive operations.

³ Preventive operations.

озаглавена “Задължения на длъжностните лица при участие в мисии и операции извън територията на страната”, а през 2011 г. в Стратегията за национална сигурност, във Военната стратегия и в Доктрината на Въоръжените сили (заменили документа „Военна доктрина на Република България” от 1999 г.) най-после се появява разбирането, че “приоритетно ще се развиват способностите за колективна отбрана и участие в експедиционни операции в рамките на единен балансиран комплект сили, за което ще се заделят необходимите ресурси” (Национална военна стратегия, чл. 39).

Основният извод е, че нашето военно ръководство твърде бавно реагира на стратегическите промени. Причината може би е в това, че ръководният състав рядко участва лично в определяне и в осмисляне на случващото се в сферата на военната сигурност, а сигналите за настъпващи промени се възприемат като привнесени и неприсъщи. Хоризонтът на мисленето се върти преди всичко около изтичащия ресурс на самолетите и на батериите за подводниците. Разузнаването недостатъчно подпомага щабовете, за да схванат логиката на обвързаност между глобалните и регионалните процеси и съответните военни действия. Аналитичният потенциал на щабовете е слабо развит и се използва инцидентно. Вместо изпреварващо развитие и фокус върху перспективни теми, военно-образователната система утвърждава наложили се стереотипи, засилва инертността и затруднява необходимите промени в отбранителния сектор.

В резултат на всичко това значително се скъсява времето за реагиране. В огромната си част задачите, които изискват анализ, обсъждане и експериментиране се решават в кратките срокове за подготовката за дадена мисия с всички произтичащи от това рискове.

В Българската армия и до днес трудно се прави разлика между съветската система за командване и управление и натовската за командване и контрол

Разликата е съществена, но не във функционален аспект, а в юридически. Бившата съветска и българска система е йерархична до самия връх на командната пирамида и се отличава с изключителна детайлизация на това, какво всеки подчинен трябва да прави във всяка една ситуация. Всичко извън предписаното е опасно, особено ако доведе до инцидент. За всяко нещо се иска разрешение; желателно писмено. За всяко важно действие на подчинения решение трябва да вземе началника и т.н. Тази система е релевантна към характера на армиите от бившия Варшавски договор (масови и наборни), към спецификата на военното дело (воюват хората, а не оръжията, задачите се изпълняват на всяка цена без оглед на жертвите) и към старата военна традиция на огромна дистанция в знаенето между войника и офицера.

Англо-саксонската, а в резултат и натовската система е свързана с доминиращите професионални армии, в които, поради продължителността на войнишката служба, дистанцията в знаенето между офицери и войници се скъсява. Това предполага предоставяне на повече самостоятелност при избора на начин и форма за изпълнение на поставените задачи. Освен това, тяхната стратегия постепенно (основно след войната във Виетнам) се развива върху тезата, че трябва да воюват оръжията, за да се съхрани живота на войниците. Така войниците и малките формирования придобиват все по-голяма бойна мощ, която трябва да се управлява творчески и инициативно. Системата за командване и контрол регламентира именно правата и отговорностите на всеки командир за разпореждане с подчинените му въобще и при всяка конкретна бойна задача. Властта на командира е в правомощията му да преценява, да оценява, да взема решения и да командва. Тази му власт е юридически закрепена и за нея той носи отговорност в съда. Делегираните му правомощия му дават свобода на действие, но в рамките на замисъла на старшия началник. По този начин инициативността на хората се освобождава, за да се постигне поставената цел, или за да се изпълни определена задача.

Разликата между разбирането и прилагането на концепцията за командване и контрол най-ясно личи в нашите нормативни документи. От министъра на отбраната до командира на отделението - на всички всичко се разписва като дейности в различни си-

туации – мирновременни и бойни. По този въпрос Уставът за войскова служба създава разбирането за правила за “мирно време”, за „положение на война” или за „военно положение” (чл. 9), а мисии като тази в Ирак не попадат в нито една от тези дефиниции. Това създава култура на мисленето и действието, която се основава на буквата на закона. Прилагането на натовските “правила за действие”,⁴ разписани за всяка операция, е полезно, но не може да компенсира културния модел, който се създава от закона, уставите и доктрините.

Изводът е, че трябва най-после да се премине към нов модел на нормативна уредба, който да не води до това, армията да се обучава и да живее по една схема, а да воюва – по съвършено друга. Трябва да е ясно, че изгражданите с години стереотипи имат решаващо значение, особено в критични ситуации. Не може да се очаква от командирите на контингенти да преодоляват всички тези дефицити на място, в многонационална среда, под командване на командири от други страни и под непосредствена заплаха за живота на хората.

Въвеждането на правила и на целево обучение за командване по време на мисии е задължително условие за адекватна подготовка на офицерите

Няма съмнение, че командването по време на мисии има много важни специфики в сравнение с командването в “мирно време”. Най-важната от тях произтича от факта, че командирът на контингент е условно изваден от националната командна военна система. Да, той има непрекъсната комуникация със София, има и предписани конкретни правила за действие, но те не могат да компенсират живата връзка при нормални условия. И това трябва да бъде отчетено на всички необходими равнища: уставни, доктрини, обучение и подготовка.

Това изискване като че ли се разбира, но начинът по който се разработва в практиката не е най-добрия. Концепцията за командване в мисии си има свои аргументи и принципи, които при нас изглеждат доста по-различно, главно поради влиянието на посочените по-горе грешни подходи. Ето как изглежда сравняването между принципите, използвани в Сухопътните войски на САЩ и заложените в българския Устав за войсковата служба във Въръжените сили:

⁴ Rules of Engagement.

*Army Doctrine Publication No. 6-0
Mission command: art. 7 – 21*⁵

*Устав за войсковата служба във Въоръжените
сили, чл. 240*⁶

Изграждане на сплотени формирования чрез взаимно доверие между командири, подчинени и партньори;

Споделяне на знанието и разбирането за оперативната обстановка, за целите на дадена операция, за проблемите и за начините за справяне с тях;

Ясно изразяване и подробно обясняване от командира на замисъла за провеждане на операцията;

Насърчаване на дисциплинирано поведение в отсъствие на пряк контрол и нарочни заповеди;

Използване на бойните заповеди за изясняване на целите на операцията или на мисията пред подчинените, а не за детайлно определяне как те да действат;

Предприемане на премерен риск, защото възможностите за изпълнение на задачите винаги са свързани с риск за хората.

Командирът на формированието, освен общите задължения на командирите, е длъжен:

1. постоянно да работи за издигане авторитета на Република България и Българската армия пред правителствените и неправителствените институции в района на мисията (операцията) и пред местното население;
2. да познава международните договорености за конкретната мисия или операция, националните ограничения за тяхното изпълнение и да контролира спазването на клаузите, залегнали в тях;
3. да познава задачите на контингента за конкретната мисия или операция и националните ограничения за тяхното изпълнение;
4. да участва в изпълнението на мероприятията по подготовката на контингента;
5. да организира развърщането, охраната и отбраната на формированието в района за разполагане;
6. да следи за организиране и спазване на мерките за безопасност при видовете дейности в съответствие със стандартните оперативни процедури;
7. да осигурява условия за лична кореспонденция на военнослужещите;
8. да обобщава и анализира цялостната информация за обстановката в района на мисията (операцията) и да докладва периодично по административно-командна линия;
9. да познава процедурите и, при необходимост, да организира и ръководи евакуацията на формированието от района на мисията (операцията);
10. да изнася информации пред личния състав за запознаване с обстановката в района на мисията (операцията), важни обществено-политически събития и издигане професионалната подготовка на командния състав;

⁵ *Army Doctrine Reference Publication 6-0 "Mission Command"* (Washington, D.C.: Headquarters, Department of the Army, May 2012), https://www.fas.org/irp/doddir/army/adrp6_0.pdf.

⁶ Устав за войсковата служба на въоръжените сили на Република България, Министерство на отбраната, Заповед № ОХ-503 от 4 август 2008 г., *Държавен вестник*, бр. 75 от 26.08.2008 г.

11. да спазва скритото управление на войските, да осигурява сигурна и непрекъсната връзка с националния команден център;
12. да поддържа съоръженията за настаняване и защита на личния състав в пунктовете за дислокация и изпълнение на задачите от формирането и да предприема мерки за тяхното подобряване; да контролира спазването на кодовете за степен на опасност от личния състав;
13. да организира сдаването и приемането на длъжностите и материалните средства във формирането по време на ротацията;
14. да контролира осигуряването на личния състав с полагаемото доволствие;
15. да осъществява контрол по финансовото осигуряване на личния състав и воденето на необходимите финансови документи;
16. да заявява и контролира разходването на финансовите средства за непредвидени разходи в хода на мисията (операцията);
17. да осъществява контрол по изпълнението на договорените видове плащания за осигуряване дейността на формирането;
18. да организира изготвянето на финансов отчет за разходваните средства за непредвидени разходи от формирането;
19. да участва в организирането на посрещането, придвижването, осигуряването и изпращането на български делегации и длъжностни лица, посещаващи района на мисията (операцията);
20. да командва и ръководи формирането при изпълнение на бойните задачи.

Разликата е очевидна и значителна. Нека бъде ясно, българският текст не е погрешен, той със сигурност върши работа в определена степен, но е много далеч от концепцията за командване в мисии. А това рефлектира върху поведението на нашите командири в екстремална обстановка: едни от тях започват да налучкват верния стил на командване, поемайки дори висок риск, а други се вцепеняват в буквата на предписанията и предпочитат действията им да са ниско ефективни, но да бъдат стриктно по устава.

Изводът е, че лидерската подготовка в Българската армия се нуждае от дълбоко преосмисляне и пълно осъвременяване. Модерният тренинг и знанието за изграждане на целево ориентирани екипи, които да притежават както висока индивидуална самодисциплина, така и силен колективен дух, е ядро на съвременната командирска подготовка (наред с професионалното знание).

В Българската армия няма определена структура, която да създава стандарти за защита на контингентите, да ги въвежда в обучението и да подпомага командирите в конкретни мисии

Всичко по този въпрос е разписано в Устава за войсковата служба във Въоръжените сили, Глава XII "Войскова служба при разполагане на войските и охрана по време на мисии и операции". По-голямата част от текста обаче е съвършено формален и не съдържа никакви инструкции по същество. И няма как да съдържа, защото защитата на войските има далеч по-широк обхват от правилата за разполагане в полеви условия или в населено място. Нещо повече, в съвременни условия този въпрос отдавна се е превърнал в един от основните за всяка мисия. Той е толкова сложен и комплексен, че на него се отделя специално внимание чрез специално създадени структури от професионалисти със знание и опит. Тяхната задача е да създават стандарти за защита на войските в различни условия, които впоследствие се конкретизират за всяка мисия, да създават методики и условия за обучение на военнорслужещи от различни видове въоръжени сили и родове войски и да подпомагат командирите при подготовка на контингентите.

Когато мисията се изпълнява в зона на терористични действия, както в Ирак и Афганистан, тази задача има приоритетно място в целия процес на подготовка на контингента. Специализираното звено трябва да изготви анализ на обстановката, да определи източниците и методите на терористична заплаха, да го наложи върху конкретните условия за разполагане и действие на контингента и всичко това да превърне в подготовка и в указания до командира и до личния състав. При това е необходимо в максимална степен да се съчетаят и овладеят индивидуалните и груповите стандарти за защита и да се предвидят най-подходящите за случая технически средства за наблюдение, за защита, за реагиране и за ликвидиране на последствията.

Проблемът се нарича "отсъствие на официални (т.е. с юридическа сила) стандарти за физическа защита и сигурност на войските". Въпреки че няма стандарт, който може да гарантира безопасността на хората, те могат да установят изходните съображения, от които един командир трябва да се ръководи при оценка на заплахата и уязвимостта и при предприемане на съответстващи действия. Оценка на уязвимостта на всякакви военни съоръжения и на войските, изпълняващи задачи, не може да бъде оставена на интуицията и личния опит на националния командир и на командира на контингента и те да решават кое е сигурно и защитено и кое не. Това е недопустимо.

Изводът е, че е задължително към защитата на войските да се подходи приоритетно, професионално и по съвършено нов начин. Броят на терористичните атаки под различна форма срещу наши войски не е малък, но той не е най-важен. Важното е националното военно командване да изгради ефективна практика и традиция (култура) за надеждна защита на войските, защото това създава увереност и сигурност у хората. Как точно ще стане това е въпрос на преценка, но най-добрият подход е ефективно взаимодействие с тези армии, които имат опит и капацитет, напреднали са в стандартите и имат изградени условия и методики за подготовка (например САЩ, Франция, Великобритания, Израел, Йордания). Според нас е задължително този проблем да се решава и във взаимодействие с органите, които отговарят за дипломатическата сигурност на българските задгранични представителства и със самите дипломати от държавата или региона, където се развързва контингента.

Няма съмнение, че защитата на войските е и трябва да бъде неотменима командирска отговорност, както определя Устава за войскова служба, но командирската отговорност трябва да бъде осигурена и поддържана професионално.

На системата от мерки за защита на контингентите трябва да се осигури необходимото финансиране

Тъй като системата практически не съществува, само ще подчертаем, че практиката да се възлагат отговорности и задачи без да се осигуряват финансово в някои случаи

граничи с престъпление. Дискусиите за качеството на обувките на войниците и за телефонните им разговори с близките са важни и необходими, но мерките за защита и сигурност спасяват човешки живот и тяхната приоритетност е безусловна. Въпросът трябва да бъде решаван “по естествен начин”, т.е. като елемент от необходимите оперативни способности на войските чрез съответната програма.

За целта е важно командирите да получат необходимото знание и инструкции, за да бъдат в състояние да влияят върху решаването на този въпрос още на етап подготовка на контингента за мисия.

Освен това, българската индустрия произвежда не само ефективни изделия, а и цели системи за сигурност, които могат да бъдат внедрявани и адаптирани към различни условия. Български фирми за сигурност работят от години в сътрудничество с утвърдени международни компании, като осигуряват професионална подготовка на персонала за действия в условия на терористична заплаха. Т.е. условията за резултатно взаимодействие с частния сектор са реални и напълно приложими, но за целта трябва да бъде изготвена съответстваща нормативна уредба, процедури на сертифициране и всичко друго, което е необходимо.

Крайно време е да се създаде ефективна система за реално извличане на поуки от практиката на войските

На всички е ясно, че този въпрос е принципно важен: Българската армия няма възможности да прави експерименти, да проиграва сложни модели със съоръжения и войски и да изработва скъпо струващи симулационни модели. Решението е в добре организирана и ефективно използвана система за извличане на поуки от дейността на войските. Опити за това се правят от зората на реформата – още от 1998 г. се формира звено във Военна академия, което да извършва тази дейност. Провалът е типично нашенски – Генералният щаб не желае да дава информация на подчинена структура⁷ за това, какво се случва във войските.

Няма значение къде точно ще се създаде звено за извличане на поуки от практиката. Важното е:

1. да го има, да е създадено професионално и дейността му да води до подобряване на бойната практика на войските;
2. да бъде изграден стандартизиран механизъм за събиране на информация от войските;
3. да бъде постигната договореност с армия на държава с по-богата практика (и преди всичко с нейните сухопътни войски) за обмен на оперативна информация;
4. да взаимодейства ефективно с натовския Център за анализ и поуки от практиката в Лисабон, Португалия.⁸

Възприемането на извличането на поуки от практиката като ефективен механизъм за подобряване на подготовката, командването, осигуряването и защитата на войските е ключ към старото военно правило – на война се допускат грешки, но ние никога не ги повтаряме. Обменът на информация със съюзници (включително под формата на експертни срещи и конференции) ще повиши плътността на нашите препоръки и ще ги обогати с обстановки и ситуации, в които наши войски не са попадали.

⁷ В последните години на съществуване на „Генерален щаб”, Военна академия бе придадена на негово подчинение.

⁸ Вж. Joint Analysis & Lessons Learned Centre, <http://www.jallc.nato.int/>.

Като илюстрация, предлагаме следния списък от важни изисквания за осигуряване на надеждна защита и сигурност на контингентите, който е извлечен от практика на други държави:

- Акуратната разузнавателна информация е критично важна за сигурността и защитата на контингентите, особено в условията на повишена терористична заплаха;
- Координация на защитата на войските трябва да се извършва най-напред на равнище на правителството, защото то е пряко отговорно за използването на войските и, респективно, за живота на хората;
- Информацията за заплахите и уязвимостта на контингента трябва да бъде достояние на целия личен състав;
- Командирите трябва да бъдат обучавани да не допускат рутинност в мерките за сигурност;
- Войниците не трябва да се претоварват с продължителна караулна и патрулна служба, особено в тежки климатични условия, защото така се притъпяват сетивата и реакциите им;
- Планове за действие при различни ситуации на заплаха за сигурността трябва да се проиграват сериозно и периодично;
- На чужда територия войникът никога не носи караулна или патрулна служба сам;
- На мисия отиват само щатни подразделения, усилен с щатни подразделения;
- Винаги се определят концентрични зони на сигурност в района за разполагане на контингента, като всяко подразделение или група има своя зона за отговорност;
- Ключово важно е взаимодействието между дежурните наблюдатели и силите за реагиране;
- Правилата за употреба на оръжия трябва да са ясни и еднозначни, така че всеки войник да бъде в състояние да направи правилна преценка в критична ситуация;
- Контингентите трябва да бъдат осигурени максимално с необходимите им технически средства, които да им гарантират адекватна информация, оповестяване и защита;
- Антитерористичната подготовка на контингентите трябва да се провежда професионално;
- Всеки контингент трябва да бъде подложен на инспекция от професионалисти относно мерките за сигурност и защита, веднага след поемане на отговорността;
- Всеки командир трябва да организира непрекъснати физически проверки на мерките за сигурност и защита по командната верига.

* * *

Тази позиция не влиза в дискусия с изводите и препоръките в публикувания "Доклад на Комисията за изясняване на инцидента с българския пехотен батальон от състава на Многонационалната бригада в Ирак на 27.12.2003 г.". Тя представя нашата гледна точка като израз на съпричастност към усилията на Министерството на отбраната и на военното командване непрекъснато да подобряват бойните способности на нашите войски. Научната и експертната поддръжка на тези усилия е наше призвание и отговорност.